

2. Парсонс, Т. (2011) Соціальна структура і особистість [пер. з англ. Верлоки, В., Кабуладзе В.]. – Дух і літера, Київ, 338 с.
3. Cockerham, W. C (2017). *Medical Sociology*. Fourteenth edition. Routledge, New York, 452 p.
4. Cheshire A, Ridge D, Clark L.V., White P. D (2021) Sick of the Sick Role: Narratives of What “Recovery” Means to People With CFS/ME. *Qualitative Health Research* Volume 31, Issue 2, p. 298-308. – URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/1049732320969395>
5. Rier, D .A. (2022) Responsibility in Medical Sociology: A Second, Reflexive Look. *American Sociologist*, 53, p.663–684, – URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12108-022-09549-w>

Пилипенко С. П.,

ПВНЗ “Київський медичний університет”,
 pulyp909@ukr.net

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ БІОЕТИКИ

Загальновідомим є той факт, що біоетика – це міждисциплінарна наука, яка має загальне коріння з філософією. Основним полем її діяльності, що ріднить її з філософією, є моральна проблематика, питання життя та смерті, турбота про здоров'я, допомога нужденним. Під біоетикою розуміється сфера, що передбачає вивчення всіх моральних проблем в екосистемі та навколишньому світі людини. Вузьке ж розуміння біоетики пов'язане з розглядом морально-етичних проблем у відносинах лікаря та пацієнта. Передумови зародження біоетичних ідей зустрічаються у багатьох філософських системах, наприклад, у філософії Стародавнього Китаю та Індії, філософії Стародавньої Греції та Середньовіччя, Християнської філософії тощо. Стародавні лікарі та мислителі заклали основи морально-етичних норм щодо хворої людини. І тут не можна не згадати давньогрецького лікаря та філософа, який став символом усієї європейської медицини, Гіппократа, головним принципом у роботі якого був принцип “Не нашкодь”.

Починаючи з XVI –XVII століть у Західній Європі відбувається становлення та розвиток техногенної цивілізації, яка на перший план висунула цінність наукового пізнання, істини, новацій та активної діяльності людини з оволодіння та перетворення природи. Науковий прогрес збагатив людство новими знаннями та технологіями і водночас породив численні загрози життю, здоров'ю та добробуту людини. Протягом усього Нового часу у світі панував диктат природничого пізнання, який багато в чому був самоцінністю і самоціллю, що поступово зробило його чужим гуманістичним цінностям. Таким чином, сцієнтизм та техніцизм стали на тривалий час світоглядом техногенного типу цивілізаційного розвитку. Східна ж цивілізація, висуваючи на перший план морально-практичні та релігійні основи світогляду, спираючись на цінність традицій, гармонію людини та природи, мінімізацію людської дії, з початком Нового часу починає програвати в задоволенні зростаючих потреб людини.

Проте на початку ХХ століття в західному світі відбувається усвідомлення взаємозв'язку та взаємообумовленості розуму та моральності, науки та етики, людини та природи. Науковці в цей період зазначають, що створена людиною гігантська техносфера ставить під сумнів її здатність приймати відповідальні рішення та контролювати їх наслідки. Під питанням опиняються традиційні способи розуміння зовнішньої реальності та самої людини, а також наше розуміння науки та фундаментальних етичних цінностей. У цьому плані німецький соціолог, філософ Еріх Фромм порівнював сучасну цивілізацію з "Вавилонською вежею", яка вже починає руйнуватися, і під руїнами якої, зрештою, "може загинути все". Так, він у своїй відомій праці "Бути чи мати" зазначав: "...технічний прогрес породив екологічну небезпеку та загрозу ядерної війни, і кожна з них або обидві разом вони здатні покласти край цивілізації і, можливо, всьому живому на Землі" [1, с.14]. Далі Еріх Фромм пише, що в новому суспільстві мають бути вирішені безліч проблем, серед яких потрібно "...забезпечити подальший розвиток науки і в той же час убезпечитись від можливого перетворення цього наукового прогресу на загрозу для існування людства через упровадження окремих розробок" [1, с.186].

Німецький філософ, теолог, музикант і лікар, Альберт Швейцер, не лише підтвердив вилучення етики із сучасної культури, а й довів, що етичне вчення, майже цілком запозичене з християнства, так і не розвинулось далі. Він віднайшов точку опори, завдяки якій етичне вчення могло б оновитись і надати сенсу людському існуванню. Такою точкою стало почуття благоговіння перед життям в усіх його формах, яку він проголошує у своїй роботі "Культура та етика".

Розвиток культури ХХ – поч. ХХІ ст. підтвердив практичне значення цих філософських положень. Поступово відбувається усвідомлення людством того, що технічний, науковий, економічний, соціально-політичний прогрес має бути доповнено духовним, моральним прогресом. Дедалі очевиднішим стає справедливість висловлювання І. Канта, який вважав, що філософія зрештою потрібна людям у тому, щоб відповісти на питання: "Як жити?", додаючи, "щоб жити довго і при цьому не хворіти". Думка І. Канта набула особливої актуальності в умовах біотехнологічного вторгнення медицини в життя людини. Водночас кантівське питання "Як жити?" трансформувалося у питання "Як захистити життя?". Філософське та наукове осмислення починає створювати концепції біосфери, ноосфери та етосфери, коли життя, розум, моральність стають факторами коеволюції Людини та Всесвіту. Водночас якісні зміни у сучасній науці призвели до становлення постнекласичної науки, яка включила до сфери свого розгляду незвичні для класичної науки проблеми блага людини та людства, моралі та добра, відповідальності за отримані результати. Цінності людини стають пов'язаними з науковою істиною, а аксіологічна складова стає невід'ємною частиною норм наукової раціональності. Актуалізуються проблеми етики науки та соціальної відповідальності вченого.

Отже, серед вагомих факторів, які підготували духовний ґрунт для становлення біоетики як нового типу мислення та синтетичної, міждисциплінарної галузі наукових знань, можна визначити такі:

усвідомлення взаємообумовленості природничо і гуманітарної культури, принципу “благоговіння перед життям”; взаємозв'язку біосфери, ноосфери та етосфери в еволюції Всесвіту; актуалізація ціннісної складової у розвитку постнекласичного типу наукової раціональності та поява етосу науки; глобалізація проблеми здоров'я та успіхи біомедичних досліджень.

Поняття “біоетика” з'явилося порівняно недавно. Як відомо, першим ввів цей термін у використання американський учений, онколог Ван Ренсселер Поттер (Potter) у 1971 році. У своїй праці “Біоетика: міст у майбутнє” він підкреслював, що біоетика має стати “новою дисципліною, що поєднує в собі біологічні знання та пізнання системи людських цінностей” [2, с. 21]. “Я обрав корінь біо для символізації біологічного знання науки про живі системи, та ethics для символізації пізнання системи людських цінностей” [3, с. 72]. Згідно з Поттером, утворилася прірва між етичними цінностями людської культури та біологічними засадами існування самої людини. Це, в свою чергу, стало загрожувати людству та самому існуванню життя на Землі. Єдине, на думку Поттера, що може врятувати нас від неминучої катастрофи, це створення “мосту” між двома культурами – науковою та морально-гуманітарною. Визначення біоетики як науки виживання набуває широкого, філософсько-світоглядного змісту.

У той же час, усвідомлення втручання людини у зовнішню природу, біосферу після відкриттів у сфері генетики людини генної інженерії та успіхів трансплантології, доповнилося усвідомленням втручання людини у свою власну біологію, у внутрішню природу, що може загрожувати здоров'ю людини. Це дозволило головному редактору “Енциклопедії з біоетики” (1978) У. Т. Райху визначити біоетику як “систематичне дослідження людської поведінки в рамках наук про життя та здоров'я, що проводиться у світлі моральних цінностей та принципів”.

У 80-ті роки ХХ ст. біоетика отримала новий науковий поштовх у працях відомого голландського акушера Андре Хеллегерса, який вказав на міждисциплінарний характер біоетики. Він порівняв біоетику з майевтикою, тобто наукою, здатною набути сенсу лише в процесі діалогу її з медициною, філософією та етикою. Хеллегерс збузив предмет біоетики до етичних аспектів, які не розглядаються спеціально у клінічній практиці медицини. Саме його концепція біоетики стала переважаючою: біоетика почала розглядатися більшістю вчених як особлива дисципліна, здатна синтезувати біомедичні та етичні пізнання.

Міждисциплінарність біоетики детермінована антропологічним поворотом у науці. В цьому контексті можна говорити про філософсько-антропологічні підстави біоетики. Це співзвучно з ідеалами гуманізації науки, доктрині прав людини та “антропологічного повороту” в філософії. Наявність філософсько-антропологічних елементів у складі біоетичного знання асоціює його із давньою традицією філософського пізнання, відкидаючи в такий спосіб варіанти сцієнтизму.

Біоетику можна розглядати як міждисциплінарну науку, у якій головним питанням є взаємозв'язок медичних технологій, захисту прав людини та традиційних моральних цінностей, де основною цінністю було і залишається

життя людини. На сьогоднішній день проблема взаємозв'язку філософії та біоетики все частіше привертає інтерес сучасних дослідників.

Основною темою філософського та біомедичного роздуму завжди була тема життя і смерті, яка у різний час у духовному досвіді людства мала різні трактування. У контексті сучасної біоетики на перший план виходять кілька проблем, вирішення яких поки що не остаточне. А аксіологічна складова цих проблем буде дискусійною завжди. На сьогоднішній день переосмислення у контексті біоетики вимагають трансплантологія, евтаназія, евгеніка, клонування, аборти та сурогатне материнство. Філософське осмислення біоетики на етапі розвитку наукових досліджень передбачає переосмислення соціально-культурного статусу інноваційних біомедичних технологій, що, з одного боку, значно розширює можливості лікування різних захворювань, а з іншого, ставить перед людством питання про їхню етичну допустимість.

Філософський аналіз біоетики має важливе соціально-етичне, іноді навіть й юридичне значення для дослідження етики науки, і вимагає регулярно проводити біоетичні моніторинги, які дозволяли б виявляти прийнятні як для спільноти вчених, так і для соціуму норми етичної поведінки при здійсненні таких біомедичних маніпуляцій, як втручання в геном людини та на основі цього розробляти біоетичні кодекси, виражені у формі юридичних нормативів. Все це робить завдання подальшої розробки соціально-етичних, філософсько-світоглядних проблем біоетики не тільки теоретично актуальною, а й практично значущою для сучасної науки про людину.

Таким чином, становлення біоетики як науки обумовлено необхідністю вироблення етичних орієнтирів людської діяльності, заснованих на цінності людини, її життя та здоров'я. Якщо філософія являє собою раціональну діяльність з осмислення ціннісно-значимих орієнтирів людської життєдіяльності у світі, то біоетика виникає як рятувальна спроба реалізації цінностей, цілей буття та життя в межах існування сучасного суспільства та людини. Предметом біоетики виступає моральне ставлення суспільства і людини до самої людини, її життя та здоров'я, всього живого. У цьому сенсі біоетика заслуговує статусу практичної філософії людської життєдіяльності.

Література:

1. Еріх Фромм. Мати чи бути / Пер. з нім. О. Михайлова та А. Буряк. – Київ: Український письменник, 2010. – 222 с.
2. Van Rensselaer Potter. Bioethics: Bridge to the Future/ Prentice-Hall, 1971. P. 205.
3. Ханстантинов В.О. Філософські проблеми біології : курс лекцій/ В.О. Ханстантинов. – Миколаїв: МНАУ, 2016. – 143 с.